

LINGUISTICS AND TRANSLATION STUDIES.  
МОВОЗНАВСТВО І ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.161.2'367.32

[http://dx.doi.org/10.31548/philolog15\(2\).2024.01](http://dx.doi.org/10.31548/philolog15(2).2024.01)

**ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСИВНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ З ІНФІНІТИВОМ УЯВЛЕННЯ**

**Василь ШИНКАРУК,**

доктор філологічних наук, професор,  
Національний університет біоресурсів і природокористування України,  
03041, Героїв Оборони, 15, Київ, Україна

E-mail: vashyn2010@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8589-4995>

**Анотація.** У статті проаналізовано особливості дискурсивних висловлень з актуалізованим препозитивним компонентом інфінітивом уявлення та їх кореферентність (комунікативно-функційну еквівалентність) з граматичним формально-елементарним (простим) реченням. Встановлено семантико-синтаксичні різновиди дискурсивних висловлень з інфінітивом уявлення та проаналізовано їхні комунікативно-прагматичні особливості. Обґрунтовано, що структура дискурсивного висловлення з інфінітивом уявлення містить особливі маркери, демонструє взаємоперетин різних інтенцій, їхню взаємозалежність та є граматичною категорією, яка має план змісту і план форми. Визначено, що у дискурсивних висловленнях для актуалізації препозитивного компонента інфінітива уявлення використовуються слова оцінного значення, частки для створення потрібного модального тону і часового уточнення предикативності та вказівні займенники цей (сей), той, такий, які є членами основної частини дискурсивного висловлення. Обґрунтовано, що актуальне членування стосується лише мовлення і відбиває природу мовленнєвих актів, які в усному мовленні вирізняються експресивною функцією, інтонацією завершення, а в писемному мовленні – крапкою, знаком питання або знаком оклику.

**Ключові слова:** дискурс, текст, сегментовані конструкції, дискурсивне висловлення, кореферентність, просте речення, інфінітив, інфінітив уявлення, препозиція, актуалізація.

**Актуальність дослідження (Introduction)** обумовлена зростанням інтересу вітчизняних і зарубіжних вчених до комунікативного та експресивного синтаксису, інтенсивним вивченням структури тексту, мовної особистості як суб'єкта мовленнєвої діяльності. Матеріали таких наукових спостережень, зроблені на їх основі висновки та узагальнення мають безсумнівне теоретичне та практичне значення: це фрагменти цілісних або цілісні дослідження якоїсь проблеми синтаксичної теорії. Саме вони повинні лягти в основу нових теоретичних спецкурсів з синтаксису української мови в закладах вищої освіти.

Дискусійним у мовознавчій науці є питання про сегментовані конструкції як засоби комунікативного та експресивного синтаксису. Сегментовані конструкції вже давно привертати увагу мовознавців. Багатоаспектний підхід до виявлення змістових і структурних особливостей сегментованих реченнєвих структур, їхніх

функційних можливостей потребує дослідження структури і семантики інфінітиву уявлення як їхнього компонента. Позначати уявлюване поняття, крім називного відмінка, може й інфінітив.

Актуальним є дослідження лексико-семантичних та структурно-синтаксичних особливостей сегментованих побудов з інфінітивом уявлення як засобів синтаксичної експресії. Призначення експресивних синтаксичних побудов в усному мовленні, мові художніх творів та мові публіцистики не тільки в тому, щоб передати адресату інформацію, а й привернути його увагу до неї, максимально акцентувати її і посилити її дієвість.

Головна ознака сегментованого висловлення, на думку Ш. Баллі, в тому, що сегментація дозволяє перетворювати будь-яку частину звичайного речення в тему, а іншу – у власне висловлення, в рему [1, с.71]. Ці тези Ш. Баллі були покладені в основу теорії сегментації.

Питання про комунікативну одиницю,

більшу ніж речення, – проблемне і дискусійне в сучасному мовознавстві. Введення в науковий обіг поняття дискурсивного висловлення розв'язує цю проблему, оскільки це цілісна комунікативна одиниця зв'язного мовлення (тексту), що становить поєднання кількох речень чи їх частин і має чітко окреслені параметри.

Системний аналіз дискурсивних висловлень як окремих функційно-мовленнєвих одиниць в плані їх формально-семантичних кореферентних співвідношень з граматичними простими та складними реченнями дає змогу по-новому висвітлити цілий ряд проблем синтаксису, а саме уточнити поняття про інфінітив уявлення.

Дослідження дискурсивних висловлень з актуалізованим препозитивним компонентом інфінітивом уявлення та їх кореферентність (комунікативно-функційну еквівалентність) з граматичним формально-елементарним (простим) реченням сприяє уточненню особливостей взаємозв'язку речення і висловлення, виявленню співвідношення між їх мовними характеристиками, що й зумовлює актуальність наукової розвідки.

Сегментовані реченнєві структури в мовознавчій літературі ще недостатньо вивчені, тому вони потребують детального дослідження і вирішення багатьох дискусійних питань. У вітчизняній мовознавчій науці немає ґрунтовного монографічного дослідження реченнєвих структур з інфінітивом уявлення та їхньої ролі в дискурсивній практиці мовців.

**Об'єкт дослідження (Research Object)** – дискурсивні висловлення з актуалізованим препозитивним компонентом інфінітивом уявлення та їх кореферентність (комунікативно-функційна еквівалентність) з граматичним формально-елементарним (простим) реченням.

**Предмет дослідження (Subject Matter of Research)** – формальні, семантичні і прагматичні характеристики дискурсивних висловлень з інфінітивом уявлення.

**Матеріал дослідження (Research Material)** – дискурсивні висловлення з актуалізованим препозитивним компонентом інфінітивом уявлення в

усному мовленні, мові художніх творів і публіцистики, а також приклади з лексикографічних джерел.

**Аналіз досліджень і публікацій (Literature review).** Феномен дискурсу останнім часом набув парадигмального характеру, про що свідчить кількість дискурсивних досліджень, що репрезентують антропоцентричний напрям у лінгвістиці другої половини ХХ і початку ХХІ століть [2, с. 13]. Поглиблене осмислення фактів та явищ, пов'язаних із людським спілкуванням, зумовило панівну роль функційного синтаксису, який зважено поєднав логічні, формальні, семантичні аспекти категорійного поля новітньої граматикології, що стало рушійною силою для послідовного тлумачення онтологічних властивостей основної комунікативної одиниці мови – речення [8, с.3].

У сучасному мовознавстві проблема особливостей сегментованих реченнєвих структур з актуалізованим компонентом інфінітивом уявлення привертала і привертає увагу лінгвістів.

До інфінітива уявлення науковці звертались, вирішуючи теоретичні проблеми, або такий тип синтаксичних структур розглядався серед інших мовних явищ. Внесок у вивчення даної проблеми в мовознавчій науці зробили Й.Андерш, В.Брицин, І.Вихованець, К.Городенська, Н.Гуйванюк, М.Жовтоброух, А.Загнітко, Н.Іваницька, Б.Кулик, О.Мельничук, Г.Півторак, О.Потебня, В.Русанівський, І.Слинько, С.Соколова, М. Степаненко, В.Шинкарук та ін.

У вітчизняному та зарубіжному мовознавстві науковці обґрунтовували теоретичні аспекти функціонування інфінітива, походження та місце інфінітива в системі дієслівних форм, його семантику і синтаксичні функції в реченнях, визначення його статусу та місця в системі частин мови. Зокрема, В. Русанівський вважає інфінітив як найбільш загальне дієслівне утворення, яке за походженням і синтаксичними функціями відносять до дієслівно-іменних форм [10, с.223].

На думку К.Городенської, інфінітив перебуває в складі дієслова як частини мови за своєю лексичною семантикою, виражаючи дію, стан і процес. Інфінітив позбавлений майже всіх дієслівних

граматичних категорій, крім периферійної категорії виду й міжрівневої морфолого-словотвірної-синтаксичної категорії перехідності/неперехідності, а отже, має статус специфічного міжчастиномовного утворення, що виявляє ознаки дієслова та іменника [6, с.481-482].

І. Вихованець вважає, що з огляду на граматичні ознаки інфінітив більшою мірою закріплений за граматичною сферою іменника, ніж дієслова, оскільки в інфінітиві зазнають нейтралізації найважливіші дієслівні категорії часу, способу та особи, у такий спосіб інфінітив синтаксично набуває ознак відмінка (називного або знахідного), що є найважливішою граматичною категорією іменника [3, с.81-82].

Також на думку І. Вихованця, інфінітив щодо інших повнозначних частин мови не є первинною формою, а є наслідком транспозиції певної вихідної частини мови, проте тільки у зв'язку з дієсловом та іменником його сутність розкривається найповніше. Адже в системі частин мови можливі проміжні утворення, які або розподіляються відповідними угрупованнями між різними класами слів, або являють собою морфологічні двочастиномовні спільні форми, тому слід розглядати інфінітив як специфічну міжчастиномовну форму [5, с. 120].

Термін «інфінітив уявлення» використовується мовознавцями для позначення реченнєвої синтаксичної структури із сегментом, вираженим інфінітивом або інфінітивом із залежною словоформою. Конструкції з інфінітивом уявлення досліджували О. Пешковський, С. Андріянова, З. Тарланов та ін.

Серед мовознавців немає єдиної думки у трактуванні питання про природу сегментованого висловлення, у вирішенні питання про синтаксичний статус головної побудови такого типу – реченнєвих структур з інфінітивом уявлення.

Чимало мовознавців не розмежовують поняття «процес сегментації» і «сегментована конструкція», «сегментація» і «парцеляція», оскільки будь-яке розчленування висловлення вважають сегментацією. Зокрема, В. Гак та Г. Акімова використовують терміни «розчленування» і «сегментація» як синонімічні, тому, на нашу думку, необхідно в мовознавстві розмежувати такі

явища, як розчленованість, сегментація, парцеляція.

До цього часу є дискусійними питання про нормативність сегментованих реченнєвих структур та про предикативність центральної структури цих конструкцій з актуалізованим компонентом інфінітивом уявлення.

**Мета наукової статті (Aim)** – обґрунтувати статус дискурсивного висловлення як комунікативної одиниці, що реалізується в тексті як поєднання сегментованих компонентів з різним ступенем актуалізації і проаналізувати дискурсивні висловлення з актуалізованим препозитивним компонентом «інфінітивом уявлення» з урахуванням їх системного характеру та багатоаспектності в плані синтаксичної номінації.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**: 1) схарактеризувати значеннєві параметри сегментованих компонентів з різним ступенем актуалізації; 2) описати маркери дискурсивних висловлень з актуалізованим препозитивним компонентом інфінітивом уявлення; 3) встановити структурні моделі дискурсивних висловлень з актуалізованим препозитивним компонентом інфінітивом уявлення; 4) проаналізувати функційні особливості дискурсивних висловлень з інфінітивом уявлення.

Застосовано в науковому дослідженні комплексне використання **методів (methods of research)**. Відбір і систематизація матеріалу дали змогу використати прийом лінгвістичного спостереження; метод системного аналізу застосовувався під час дослідження теорії сегментації; описовий метод використано для класифікації дискурсивних висловлень з «інфінітивом уявлення».

**Результати (Results of the research)**. Високий рівень абстрагування мовної сфери не ігнорує показників сфери мовлення, а навпаки, уможливорює глибоке пояснення всіх мовленнєвих модифікацій синтаксичних одиниць (підкреслення наше – В.Ш.) [4, с. 20]. Відоме положення про двоплановість означування мовних одиниць рівня речення розкривається, з одного боку, у співвіднесеності таких одиниць з певною ситуацією, а з іншого – в їх інтерпретації в межах конкретного дискурсу.

Розчленування єдиної граматичної структури на частини є синтаксичним явищем, яке потребує наукового вивчення. Учені намагаються з'ясувати лінгвістичну суть реченнєвих структур з інфінітивом уявлення, визначити їхні функційні особливості, указати на їхню відмінність від інших засобів експресивного синтаксису.

У мовознавчій науці розв'язує цю проблему введення в науковий обіг поняття дискурсивного висловлення як цілісної комунікативної одиниці зв'язного мовлення (тексту), що становить поєднання кількох речень чи їх частин і має чітко окреслені параметри [12].

У зв'язному мовленні дискурсивні висловлення є синтаксичними одиницями вищого порядку, ніж формально-елементарне (просте) речення, оскільки це сегментовані висловлення з актуалізованими компонентами, пунктуаційно відділеними від іншої базової частини висловлення. Їх актуалізація здійснюється за допомогою інтонації і пунктуаційного знака на письмі, тобто, іншими словами, за допомогою парцеляції й приєднувального зв'язку.

Про співвідношення двох компонентів висловлення говорить В.Матезіус, стверджуючи, що висловлення, з одного боку, охоплює ті явища дійсності, які настільки привернули нашу увагу, що ми хочемо про них щось сказати, з другого – виражає наше ставлення до цієї дійсності. Це два головні моменти у кожному висловленні, а разом з тим також і вияв двох головних актів, на основі яких виникає висловлення – акту називного, або номінативного, і акту фразоутворюючого. Наше мовлення, однак, такою мірою вже автоматизоване, що ми ці два акти, як правило, навіть не усвідомлюємо [7, с.447].

Актуальне членування стосується лише мовлення і відбиває природу мовленнєвих актів, які в усному мовленні вирізняються експресивною функцією, інтонацією завершення, а в писемному мовленні – крапкою, знаком питання або знаком оклику.

Сегментовані реченнєві структури реалізують своє художнє призначення через експресивну функцію, яка виражає емоційний стан мовця та його суб'єктивне

ставлення до предметів і явищ дійсності. Функція експресивного виділення виявляється в дискурсивних висловленнях з актуалізованим препозитивним компонентом інфінітивом уявлення.

У реченні експресивність досягається, на думку В.Мороз, за допомогою засобів мови, не пов'язаних з певними синтаксичними конструкціями (інтонація, порядок слів), і за допомогою спеціальних експресивних конструкцій. До засобів експресивного синтаксису в значній своїй частині належать інфінітивні речення. Основні синтаксичні ознаки цих побудов: 1) наявність у їхній структурі незалежного предикативного інфінітива; 2) присутність при незалежному інфінітиві особливого члена речення, вираженого давальним відмінком із значенням непрямого суб'єкта; 3) відношення між дією, названою незалежним предикативним інфінітивом, і непрямым суб'єктом, вираженим давальним відмінком, мають модальний характер [9, с.81-82].

Експресивні засоби є прагматичним механізмом оптимізації комунікативного процесу: репрезентування авторської думки супроводжується використанням цих засобів [11, с.186].

На специфіці висловлення лінгвісти переважно не акцентують увагу – у зв'язку з розрізненням аспектів синтаксису, а інтерпретують його як комунікативний аспект самої структури речення, тому помітна тенденція не протиставляти речення висловленню.

Через співвідносність сегментованих висловлень з граматичними реченнями, а також через приєднування як особливий тип актуалізованого семантико-синтаксичного зв'язку вважаємо дискурсивне висловлення окремою синтаксичною одиницею [14]. Дискурсивне висловлення з парцельованим актуалізаційним компонентом – це складна семантична, структурна й інтонаційна єдність з актуалізаційною паузою для виділення особливо важливих в інформаційному плані компонентів, кореферентне з цілісною одиницею – простим реченням.

Загальна сутність дискурсивного висловлення полягає в тому, що воно поділене на дві (чи іноді більше) взаємопов'язані і водночас структурно й

функційно розмежовані частини з метою виразнішого, переважно експресивного, звучання їх. Першим компонентом дискурсивного висловлення виступає тема. Це вихідний змістовий пункт висловлювання, те, що дається на початковому етапі формулювання розгорнутої думки і вимагає конкретизації в ремі [13, с.18].

У дискурсивних висловленнях з інфінітивом уявлення експресивна функція виявляється в таких різновидах:

1) інфінітив уявлення на початку висловлення в ролі своєрідного експресивного зачину, з семантикою спонукання, наказу є емоційно напруженим й може мати окличну інтонацію, напр. *Перемогти! Старість і смерть!* (М. Коцюбинський) // *Перемогти старість і смерть!*; *Любити! Покуття рідне – до глибини душі!* (Д.Городецький) // *Любити Покуття рідне до глибини душі!*;

2) інфінітив уявлення вводить читача в ситуацію спогадів про важливі історичні події, напр.: *Бити ворога! За Маріуполь і рідний дім!* (В. Шевчук) // *Бити ворога за Маріуполь і рідний дім!*; *Поїхати до Києва [батькові]. Треба хоча б на день* (М. Матіос) // *Поїхати до Києва треба хоча б на день*;

3) інфінітив уявлення використовується у висловленні для характеристики героя, напр.: *Побачити кохану [Лідію]. Штовхає мене на пошуки пригод* (М. Григорович) // *Побачити кохану штовхає мене на пошуки пригод; Прошу мене пробачити. За мою помилку* (Ю. Збанацький) // *Прошу мене пробачити за мою помилку*;

4) інфінітив уявлення виконує функцію продовження думки, актуалізується і стає темою наступної частини висловлення, напр.: *Дозволити? Пристрасті довкола неї [Дарії]* (М. Матіос) // *Дозволити пристрасті довкола неї?*; *Відвідати місто. Бажання дідуся здійснилося* (О. Гончар) // *Бажання дідуся відвідати місто здійснилося; Хочу пити. Вже другу добу* (М. Коцюбинський) // *Хочу пити вже другу добу*.

Інфінітив уявлення у структурі дискурсивного висловлення є одним із способів експресивної передачі інформації з почуттям радості, гордості, захоплення і надає висловленню лаконічності.

У структурі дискурсивного висловлення з інфінітивом уявлення враховуємо структурний склад висловлення: сегмент і базову частину та засоби зв'язку між частинами висловлення і способи їхнього вираження. Важливою ознакою дискурсивного висловлення з інфінітивом уявлення є скорочення зовнішньої структури тексту, що виявляється у прагненні передати максимум інформації мінімальними засобами.

Типовими для інфінітива уявлення є такі розділові знаки: три крапки, крапка, знак оклику, знак оклику і три крапки, знак питання, що пояснюється прагненням автора відобразити різні відтінки в значенні інфінітива уявлення та актуалізувати якийсь один компонент.

Вихідним критерієм поділу дискурсивних висловлень з інфінітивом уявлення є ознака вираженості або невираженості в них реального зв'язку між відповідним змістом і об'єктивною дійсністю. Характерним для них є значення повинності, необхідності, доречності, неминучості, (не) можливості тощо. Специфіка семантики дискурсивних висловлень з інфінітивом уявлення полягає у вираженні потенційної дії, яка може бути необхідна, можлива або доцільна, яку внутрішньо приймає або відкидає діяч. У ролі синтаксичного засобу реалізації модальних значень виступає інфінітив у сполученні з інтонацією.

У дискурсивних висловленнях з інфінітивом уявлення виділяємо такі загальні синтаксичні модальні значення:

1) модальне значення повинності, необхідності дії, напр.: *Терміново розшукати! Василя і Марійку...* (О. Гончар) // *Терміново розшукати Василя і Марійку!*; *Бути Києву! Зразковим містом (Із газети)* // *Бути Києву зразковим містом!*; *Видати зброю! Оцим трьом козакам* (Ю. Смолич) // *Видати зброю оцим трьом козакам!*;

2) модальне значення невідворотності, неминучості дії: *Не затемнити слово поету. Термоядерним небесам...* (О.Гончар) // *Термоядерним небесам не затемнити слово поету; Нам не вернуть уже назад. На гомінкі його /міста/ панелі* (В.Сосюра) // *Нам не вернуть уже назад на гомінкі його /міста/ панелі*;

3) модальне значення спонукання, де

значну роль відіграє семантика інфінітива уявлення, до складу якого входить дієслово наказового способу на позначення дії та результатів дії, напр.: Припинити розмови. Негайно! (Г. Григоренко) // Негайно припинити розмови!; Зняти головні убори! Всім хлопцям! (О. Гончар) // Всім хлопцям зняти головні убори!; Наказую повпустити! Всі вітри неба й землі, всі бурі, блискавки, громи! (А. Шабленко) // Наказую повпустити всі вітри неба й землі, всі бурі, блискавки, громи!;

4) модальне значення можливості, що реалізується у змісті дискурсивного висловлення за допомогою модальних модифікаторів *можна / не можна, може / не може* тощо, напр.: Мені можна вийти? На вулицю (В. Лис) // Мені можна вийти на вулицю? Можна приїхати на Паску? У Серафінці... (Д. Городецький) // Можна приїхати на Паску у Серафінці?;

5) модальне значення (не)можливості дії: Нам нічого ділити. На спільнім полі... (Б. Олійник) // Нам нічого ділити на спільнім полі; Ягняті нікуди тікати. У холодний зимовий вечір... (Ю.Мушкетик) // Ягняті нікуди тікати у холодний зимовий вечір;

6) модальне значення необхідності, що реалізується у змісті дискурсивного висловлення за допомогою модальних модифікаторів типу *повинен, мусити, потрібно, доводиться, треба, варто, необхідно*, напр.: Треба вчитися бачити. Себе збоку? (О. Довженко) // Треба вчитися бачити себе збоку?; Потрібно написати роман. Про польові дороги... (О.Довженко) // Потрібно написати роман про польові дороги;

7) модальне значення бажаності дії, напр.: Бажати смерті? Хочеш йому... [сусідові] (С.Яричевський) // Бажати смерті хочеш йому?; Хочу зробити щось для бабусі. Неймовірно гарне! (Г. Григоренко) // Хочу зробити щось для бабусі неймовірно гарне! Лексико-граматичними показниками бажальної модальності є модальні модифікатори *хотіти, бажати*.

У формуванні семантичної структури дискурсивного висловлення з інфінітивом уявлення значну роль відіграють частки *би (б)*, які є реалізаторами різноманітних об'єктивно-модальних і суб'єктивно-модальних значень – реаль-

ності/ірреальності, категоричної достовірності, емоційно-оцінних, оптативних тощо. Віддієслівна частка *би (б)* у поєднанні з незалежним інфінітивом утворює особливу аналітичну форму, значення якої можна кваліфікувати як умовно-бажальне, напр.: Заспівати б пісню. З ненькою старенькою разом (О.Довженко) // Заспівати б пісню з ненькою старенькою разом.

Партикула *би (б)* наділена здатністю реалізувати волітивне значення «некатегоричного, делікатного спонування до якоїсь дії» [5, с.360], напр.: Мовчати б краще. У таку важку хвилину... // Мовчати б краще у таку важку хвилину...; Мені б її покохати? [Василіну]. Душа і серце підказує (М.Матіос) // Мені б її покохати підказує душа і серце; Щодня б працювати. На благо Вітчизни! (З преси) // Щодня б працювати на благо Вітчизни!

Партикула *би (б)* є модальним індикатором у структурі дискурсивного висловлення з інфінітивом уявлення. Умовна та волітивна її функції засвідчують детермінантність займаної нею позиції. Напр.: Скоріше б летіти, скоріше б додому! До рідного міста, до рідного краю (С.Олійник) // Скоріше б летіти, скоріше б додому, до рідного міста, до рідного краю!

Найуживанішими у структурі дискурсивного висловлення з інфінітивом уявлення є спонукально-оптативні партикулятиви – *аби, щоб, коли б, якби, хоч би*: Щоб москалям конати! Як гірко нам мертвих синів зустрічати (М.Матіос) // Щоб москалям конати, як гірко нам мертвих синів зустрічати; Хоч би померти. На рідній землі... (Л.Костенко) // Хоч би померти на рідній землі...; Коли б побачити рідного сина. За життя... (М.Матіос) // Коли б побачити рідного сина за життя...; Якби потиснути йому руку [солдатові]. За допомогу ... (В. Земляк) // Якби потиснути йому руку за допомогу.

Обмежувально-видільні частки *лиш, тільки* увиразнюють експліковані у дискурсивному висловленні з інфінітивом уявлення суб'єктивно-модальні значення – прохання, рекомендації, побажання, застереження, напр.: Тільки б почути. Голос рідного сина по телефону (Д. Городецький) // Тільки б почути голос рідного сина по телефону

На нашу думку, партикули *би (б)* як

реалізатори волітвної модальності відіграють важливу роль у формуванні структури дискурсивного висловлення з інфінітивом уявлення, надаючи емоційну оцінку пропозиційного змісту висловлення. Мовець, використовуючи їх, висловлює своє ставлення до повідомлюваного і співрозмовника та виявлення ступеня зацікавленості мовця, стилю й манери його спілкування.

Дискурсивні висловлення з інфінітивом уявлення можуть виконувати різні синтаксичні функції, що зумовлено їхньою семантикою і граматичною природою.

Деякі інфінітиви та інфінітивні групи можна було б тлумачити аналогічно до «називного уявлення». У дослідженнях останнього часу до таких конструкцій зараховують також інфінітиви з інтонацією незакінченості.

З називаючою функцією можуть виступати також інфінітиви чи інфінітивні групи, якщо вони вимовляються з окличною інтонацією чи без окличної інтонації, напр.: Утверджувати правду життя. До цього прагнуть усі митці слова (З преси) // Утверджувати правду життя прагнуть усі митці слова.

Конструкцію з інфінітивом уявлення ми вважаємо лиш сегментованою частиною основного (наступного) висловлення. Своєрідним заміником інфінітивної сегментованої частини виступає конструкція з вказівним займенником: «до цього». Чимало мовознавців відзначали, що інфінітив тільки був колись іменем, але не залишився ним і підкреслювали, що інфінітив – це ім'я в етимологічному розумінні і вид дієслова в синтаксичному розумінні. Через те кореферентним до інфінітивного звороту може бути і конструкція з девербативом з прийменником *до*, пор.: Усі митці слова прагнуть до утвердження правди життя.

Висловлення з початковим сегментованим компонентом інфінітивом уявлення розрізняємо за змістом висловленого та деякими відмінностями оформлення. Зокрема:

1. Висловлення, що виражають різне оцінне ставлення мовця до сказаного. Такі висловлення мають слова оцінного значення та групи часток для створення

потрібного модального тону, іноді й частку *бути* для часового уточнення предикативності, напр.: Знати краще. Студентам те ні до чого (Г. Тютюнник) // Знати краще студентам те ні до чого.

2. Висловлення з початковим сегментованим питальним компонентом, напр.: Не любити? Рідного сина се гріх? (Ю.Федькович) // Се гріх не любити рідного сина?; Просити? Се справа бідних? (Л. Мартович) // Просити справа бідних?; Жити? З вінчаним чоловіком? (М.Матіос) // Жити з вінчаним чоловіком?; Прийдеш провадити? В останню дорогу... (М. Матіос) // Прийдеш провадити в останню дорогу?

Дискурсивні висловлення з інфінітивом уявлення можуть мати питальну інтонацію і питально-окличну інтонацію. напр.: Воювати? На його боці? (М.Матіос) // Воювати на його боці?; Любити? Рідну дочку! (В.Підмогильний) // Любити рідну дочку?! Особливістю цих висловлень є виразне ставлення мовця до повідомлення, відчуття, зрозуміти позицію автора і його почуття. Питальні висловлення оформлюються питальною інтонацією досить різноманітною за своїм звучанням. Підвищення тону припадає на слово, що містить у собі зміст питання.

У дискурсивних висловленнях з початковим сегментованим компонентом інфінітивом уявлення вживаються вказівні займенники *цей (сеї), той, такий*, які є членами основної частини висловлення, напр.: Підбити підсумки роботи. Такий наказ керівника (О. Гончар) // Підбити підсумки роботи – такий наказ керівника; Вдалося знайти. Цей банківський вклад... (З газети) // Вдалося знайти цей банківський вклад.

Порядок слів та інтонація є основними засобами вираження актуального членування висловлення, як і актуалізації окремих компонентів. В основному парцельовані компоненти простої реченнєвої структури поєднуються безсполучниковим зв'язком.

У зв'язному мовленні дискурсивні висловлення є синтаксичними одиницями вищого порядку, ніж формально-елементарне (просте) речення, оскільки це сегментовані висловлення з актуалізованими компонентами, пунктуаційно відділеними від іншої базової частини

висловлення. Їх актуалізація здійснюється за допомогою інтонації і пунктуаційного знака на письмі та за допомогою парцеляції й приєднувального зв'язку.

### **Висновки і перспективи (Conclusions and future perspectives).**

Дискурсивні висловлення з інфінітивом уявлення окреслюються функціями уявлення, пояснення, уточнення, переконання, міркування, вираження емоцій, а також комунікативною, інформаційною, риторичною, морально-етичною функціями та характеризуються прагматичною багатозначністю, виражають емоційно забарвлене ствердження.

У дискурсивних висловленнях з інфінітивом уявлення розчленовування висловлення мовець робить свідомо – для більшого впливу на слухача та для полегшення його сприйняття. Вихідним критерієм поділу дискурсивних висловлень з інфінітивом уявлення є ознака вираженості або невираженості в них реального зв'язку між відповідним змістом і об'єктивною дійсністю. Специфіка семантики дискурсивних висловлень з інфінітивом уявлення полягає у вираженні потенційної дії, яка може бути необхідна, можлива або доцільна, яку внутрішньо приймає або відкидає діяч. У ролі синтаксичного засобу реалізації модальних значень виступає інфінітив у сполученні з інтонацією.

### **Список використаних джерел**

1. Баллі Ш. Загальна лінгвістика і питання французької мови. М. 1955. 416 с.
2. Вінтонів, М. О., Вінтонів, Т.М., Мала, Ю.В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. 336 с.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. К.: Наукова думка, 1988. 255 с.
4. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови І. Р. Вихованець. К.: Наук, думка. 1992. 222 с.
5. Вихованець І.Р., Городенська К. Г. (Теоретична морфологія української мови. К.: Пульсари, 2004. 398 с.
6. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Загнітко А. П., Соколова С. О. Граматика сучасної української літературної мови.

Структура дискурсивного висловлення з інфінітивом уявлення містить особливі маркери, демонструє взаємоперетин різних інтенцій, їхню взаємозалежність та доводить, що дискурсивне висловлення є граматичною категорією, яка має план змісту і план форми.

Експресивність питального (окличного) дискурсивного висловлення з інфінітивом уявлення передає знак питання (оклику), фразовий наголос, підвищений тон, ритм і тембр мовлення. Використання питальної (окличної) форми передусім відповідає задуму авторів та їхньої мовної майстерності.

Дослідження дискурсивних висловлень з інфінітивом уявлення дає змогу з'ясувати потенційні функційні та стилістичні можливості в плані національної специфіки українського синтаксису. Проблема функціонування інфінітива уявлення у структурі дискурсивних висловлень ще потребує поглибленого вивчення в семантико-синтаксичному аспекті на основі зв'язного мовлення, який репрезентує різноманітні модифікації реченнєвих структур.

Перспективність подальшого дослідження дискурсивних висловлень з інфінітивом уявлення – у з'ясуванні проблем, пов'язаних з їхнім комунікативно-інтенційним змістом і прагматичним спрямуванням.

Морфологія К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.

7. Матезіус В. Мова і стиль. Празький лінгвістичний гурток. М.: Прогрес, 1967. С. 444-523.

8. Мойсієнко А., Чумак В., Шевель С. Синтаксис української мови: хрестоматія: у 2 ч. К.: ВПЦ "Київський університет", 2019. Ч. 1. 559 с.

9. Мороз В. Я. Експресивний дискурс: синтаксичні засоби вираження: монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 106 с.

10. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. К.: Наукова думка, 1986. 315 с.

11. Холявко І.В. Засоби експресивності в українських мовознавчих наукових статтях. Науковий журнал Львівського державного університету безпеки

життєдіяльності «Львівський філологічний часопис», 2020. № 8. С. 186

12. Шинкарук В. Д. Дискурсивні висловлення в сучасній українській мові Мовознавство, 1996. №6. С. 56-61.

13. Шинкарук В. Д. Нарис із синтаксису зв'язного мовлення (теоретичний спецкурс для університетів). Чернівці: "Рідна мова", 1997. 152 с.

14. Шинкарук В. Д. Дискурсивні висловлення з актуалізованим препозитивним компонентом. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Філологічні науки». К.: Міленіум, 2018. Вип. 292. С.11-18.

### References

1. Balli, Sh. (1955). *Zahal'na linhvistyka i pytannya frantsuz'koyi movy* [General linguistics and questions of the French language]. 416 p.

2. Vintoniv, M.O., Vintoniv, T.M., Mala, Y. V. (2018). *Syntaksychni zasoby ekspresyvizatsiyi v ukrayins'komu politychnomu dyskursi* [Syntactic means of expressiveness in Ukrainian political discourse]. Vinnytsya: TOV Tvory. 336 p.

3. Vykhoanets, I. R. (1988). *Chastyny movy v semantyko-hramatychnomu aspekti* [Parts of speech in the semantic-grammatical aspect]. Kyiv : Nauk. dumka, 256.

4. Vykhoanets, I. R. (1992). *Narysy z funktsionalnoho syntaksysu ukrayins'koyi movy* [Essays on the functional syntax of the Ukrainian language]. Kyiv : Nauk. dumka, 224.

5. Vyhovanets, I.R., Horodenska, K.G. (2004) *Teoretychna morfolohiya ukrayins'koyi movy* [Theoretical morphology of the Ukrainian language]. Kyiv : Pulsars. 398 p.

6. Vyhovanets, I.R., Horodenska, K.G., Zagnitko, A.P., Sokolova, S.O. (2017) *Hramatyka suchasnoyi ukrayins'koyi*

*literaturnoyi movy. Morfolohiya* [Grammar of modern Ukrainian literary language. Morphology] Kyiv: Dmytro Burago Publishing House. 752 p.

7. Matezius, V. (1967) *Mova i styl'*. *Praz'kyi linhvistychnyy hurtok* [Language and style. Prague Linguistic Circle]. Moscow: Progress. P. 444-523.

8. Moysienko, A., Chumak, V., Shevel, S. (2019) *Syntaksys ukrayins'koyi movy: khrestomatiya: u 2 ch.* [Syntax of the Ukrainian language: textbook: in 2 part]. K.: VOC "Kyiv University". Part 1. 559 p.

9. . Moroz, V. Ya. (2017) *Ekspresyvnyy dyskurs: syntaksychni zasoby vyrazhennya: monohrafiya* [Expressive discourse: syntactic means of expression: a monograph]. Vinnytsia: "Nilan-LTD" LLC. 106 p.

10. Rusanivskyi, V.M. (1986) *Struktura ukrayins'koho diyeslova* [Structure of the Ukrainian verb]. Kyiv : Naukova dumka 315 p.

11. Kholavko, I. V. (2020) *Zasoby ekspresyvnosti v ukrayins'kykh movoznavchyykh naukovyykh stattyakh* [Means of expressiveness in Ukrainian linguistics scientific articles]. Scientific journal of the Lviv State University of Life Safety "Lviv Philological Journal". No. 8. P. 186.

12. Shynkaruk, V. D. (1996). *Dyskursyvni vyslovlennya v suchasniy ukrayins'kiy movi* [Discursive expressions in the modern Ukrainian language. Linguistics. Kyiv, No. 6, 56-61.

13. Shynkaruk, V. D. (1997). *Narys iz syntaksysu zviaznoho movlennia (teoretychnyi spetskurs dlia universytetiv)* [Essay on the Syntax of Connected Speech (theoretical special course for universities)]. Vidp. red. N.V. Huivaniuk. Chernivtsi. 152 p.

14. Shynkaruk V. D. (2018) *Discursive utterances with an actualized prepositional component*. Scientific Bulletin of the NUBIP of Ukraine. Series "Philological Sciences". Kyiv: Millennium, Vol. 292. P.11-18.

### Discursive Expressions with a Conception Infinitive in their Structure

Vasyl SHYNKARUK,

Doctor of Sciences in Philology, Professor,  
National University of Ukraine and Environmental Sciences of Ukraine

15 Heroyiv Oborony Street, Kyiv 03041, Ukraine

E-mail: vashyn2010@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8589-4995>

**Abstract.** The article analyzes discursive expressions, which contain an actualized prepositional component of the conception infinitive, and their coreference (communicative-functional equivalence) with grammatically laid out formal-elementary (simple) sentences. Based on that, the findings identify semantic-

© В. Шинкарук

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 15, № 2, 2024

syntactic varieties of discursive expressions with the conception infinitive and analyze their communicative-pragmatic characteristics. It is substantiated that the structure of a discursive expression with the conception infinitive contains special markers, demonstrates the intersection of various intentions, their interdependence, and is seen as a grammatical category that includes the content and form planes. It is determined that in discursive expressions, (i) words of evaluative significance, (ii) particles to create the necessary modal tone and temporal clarification of predicativity, and (iii) demonstrative pronouns this, that, and such, which make the main part of the discursive expression, are used to actualize the prepositional component of the conception infinitive. It is argued that the actual articulation relates only to speech and reflects the nature of speech acts, which in oral speech are distinguished by an expressive function, intonation of completion, and in written speech, by a period, question mark, or exclamation mark.

**Keywords:** discourse, text, segmented constructions, discursive expression, coreference, simple sentence, infinitive, conception infinitive, preposition, actualization.